

Geliş Tarihi / Received Date
11.10.2022Kabul Tarihi / Accepted Date
27.01.2023

1950 Kuşağı Kadın Öykücülerinden Nezihe Meriç ve Tezer Özlü'nün Öykülerinde Melankoli Üzerine Bir İnceleme¹

*A Study on Melancholy in the Stories of Women Storytellers of the 1950 Generation,
Nezihe Meriç and Tezer Özlü*

Zinnet GÜNDÜZ²

Öz

Türkiye’de 1950’li yıllar; siyasi, sosyal, kültürel açıdan değişim ve dönüşümlerin yoğun yaşandığı bir dönemdir. Varoluşçuluk akımının etkisi ile aşılmaya çalışılan varoluşsal bunalımlar, modernizmle daha da artan bireyselleşme ve kentleşmenin getirdiği problemler, ülkedeki siyasi çatışmalar; toplumu, sanatı, edebiyatı etkisi altına alarak *melankoliyi* dönemin genel bir söylem dili hâline getirmiş; Türk edebiyatı tarihine “1950 Kuşağı, Bunalım Edebiyatı” nitelemesiyle farklı bir sayfa açmıştır. Kuşaktaki her yazar dönemin şartlarından ve değişimlerinden farklı biçimlerde etkilenmiştir. 50 Kuşağı öykücülerinden Nezihe Meriç ve Tezer Özlü bu farklılığın iki ayrı sembolüdür. Nezihe Meriç, toplumsal meselelerden önemli ölçüde etkilenmiş bunları öykülerinde melankolik bir söylemle aktarmıştır. Bu durum, anlatının yapısını da şekillendirmiş; yazar, sosyal meseleleri olay örgüsü, diyalog gibi klasik anlatım teknikleri ile aktarmıştır. Tezer Özlü ise toplumsal melankoliyi ikinci plana almış, daha çok kendi beninde yaşadığı bunalımları eserine yansıtmıştır. Özlü bu atmosferi kurarken; olay örgüsünün olmadığı, zihinsel sayıklamaların ve içsel konuşmaların mevcut olduğu anlatım tekniklerini kullanmıştır. Çalışmada, aynı kuşağın farklı kutbunda yer alan iki kadın öykücünün, öykülerindeki *melankolik* dil, söyleyiş ve tutum incelenmiştir. Amaç; edebiyat tarihinde yeni, değişen ve birçok noktada ortak söylem dili vücuda getiren dönemin, Modern Türk öyküsünde nasıl karşılık bulduğunu ve bu karşılığın iki kadın öykücünün öykülerinde ne şekillerde tezahür ettiğini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: melankoli, 50 Kuşağı, öykü, varoluşçuluk, yabancılaşma

Abstract

In Turkey 50's are era that concentratedly experienced alteration and transformation in terms of political, social and cultural. Close relations with West have called forth to movement like modernism and existentialism. These have given acceleration to effort of rationalization and Westernization. Existentialist depressions that

¹ Bu çalışma yüksek lisans tezinden üretilmiş olup, 17 Mayıs 2022 tarihinde Ordu Üniversitesi’nde düzenlenen, Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özet bildiri olarak basılmıştır.

² Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Samsun/TÜRKİYE, E-mail: zinetkaya.55@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8595-7845

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmış ve Dergimiz tarafından iThenticate intihal incelemesinden geçirilmiştir.

tried to overcome under the influence of effect of existentialism movement, individualization which increase further with modernization, politic clashes in the country have come upon the society, art, literature and resolved the melancholy to language of discourse of era. And it has turned a new page for Turkish Literature with characterising "1950 generation, literature of depression". While some authors from 50 generation reflected social issues, changes and depressions in their works with a melancholic language, some writers stayed away from social and political issues and reflected their own existence and alienation as a crisis in their works. Nezihe Meriç and Tezer Özlü, 50 generation storytellers, are two different symbols of this difference. Nezihe Meriç has considerable extent effected from social problems and has transferred these to the her stories with melancholically discourse. This situation has developed construction of narrative; author has transferred the social problems with classic articulacy techniques like story arc and dialogue. The negativities experienced by women who were excluded and oppressed in society, the political conflicts of the period and social tensions form the background of the melancholic atmosphere in Meriç's stories. Tezer Özlü also has put the social melancholy in the second place and reflected the depressions she experienced in her own self to her work. In these stories main is melancholy of individual who got lonely and became estranged. While creating this atmosphere Özlü, has used techniques without story arc and included delirias and inner dialogues. In the study, the "melancholic" language, utterance and attitude in the stories of two female storytellers from two different poles of the same generation were examined. The aim is to examine how the period in the history of literature, which is new, changing and has a common discourse language at many points, finds its response in the Modern Turkish story and how this response is manifested in the stories of two female storytellers.

Keywords: melancholy, generation of 50, story, existentialism, estrangement

Giriş

"Her şeyin akış içinde olduğu" tezini savunan ünlü filozof Herakleitos, evrende her şeyin sürekli bir değişim içinde olduğunu asırlar öncesinden tespit etmiştir (Cevizci, 2018: 47). Günümüzde hâlâ anlamını ve geçerliliğini yitirmeyen bu tespit, *değişimin*; insanda, doğada, kâinattaki her canlıda vazgeçilmez bir kanun olduğunu gösterir. Olumlu/olumsuz, meydana çıkacak sonuç ne olursa olsun; hiçbir nesne değişime uğramaktan kendini alamaz. Toplum da değişim faktöründen kendini alamayan canlı dinamiklere sahip yapılardan biri olmuştur. Değişimin, bilhassa insan ve toplum için mukadder olduğunu ifade eden Köksal Alver'e göre '*toplumsal değişme*'; "Bir toplumun yapısında, düzeninde, sisteminde, kurallarında, unsurlarında, öğelerinde ve temel kurumlarında yeni biçimlerin, seçeneklerin, tarzların ortaya çıkmasıdır" (Alver, 2005: 59).

Hiçbir toplum belli bir kalıp içerisinde kalmamıştır. Zira toplum oluşumunu sağlayan her unsur, dinamik ve canlıdır. Zaman içinde savaş, teknoloji, ekonomi, nüfus, kentleşme gibi birçok farklı unsurun ortaya çıkması, toplum fertlerinin dünya görüşünün farklılaşmasına ve toplum içerisindeki yaşam biçimlerinin, kültürün, sanatın, edebiyatın değişmesine yol açmıştır. Çalışmamız kapsamında ele alacağımız 1950 dönemi de toplumsal, sosyokültürel, ekonomik, siyasi açıdan çoğu değişimin bir arada ve yoğun şekilde yaşandığı dönemdir. Bu yıllarda, siyaset ve ekonomi alanındaki hızlı ve köklü değişimlerin toplumda yarattığı kriz, Batı ile ilişkilerin artmasının bir sonucu olarak; sanat ve edebiyatta modernizm ve varoluşçuluk gibi akımların görülmeye başlanması, varoluşçuluk akımının etkisiyle doğan varoluşsal problemler, toplumda modernleşme-Batılılaşma çabalarının hız kazanması, artan kentleşmenin getirdiği sıkıntılar, siyasi gerginliklerden dolayı çalkantılı bir toplum, değişen aile

yapısı gibi faktörler toplum fertlerini, sanatı, edebiyatı büyük ölçüde etkisi altına almıştır. Değişimlerin derin bir şekilde yaşandığı sürece hâkim olan atmosfer, dönem sanatçıları ve eserlerine tesir etmiş; Türk edebiyatı tarihine ‘1950 Kuşağı, Bunalım Edebiyatı’ nitelemesiyle farklı bir sayfa açmıştır. Kuşağın kendine özgü yeni bir söylem biçimi, gelenekten farklı gelişen sanat anlayışı, değişen şartlara paralel oluşturdukları eserler meydana gelmiştir. Dönem olaylarının ve değişimlerinin tesiri altında kalan 50 Kuşağı’nda, gerçek hayatta yaşanan olumsuzluklar *melankoliyi* kuşağın genel bir söylem dili haline getirmiş; dönem sanatçılarında hiçlik, anlamsızlık, sıkıntı, yabancılaşan birey, kentte bunalan kişiler, vb. konu ve temaların ön plana çıkmasına neden olmuş görünmektedir. Bu konu ve temaların arka planında ana hatlarıyla dönemin sosyopolitik ve kültürel ortamını da şekillendiren yaşamının etkisi göz ardı edilemez bir önemdedir.

50 Kuşağındaki her yazar dönemin farklı bir sıkıntısından etkilenmiş; kimi varoluşçuluk akımının getirdiği var olma problemlerini, kimi siyasi gerginlikleri ve cinayetleri, kimi modernizmin yarattığı yalnız ve yabancılaşan insan tipini; melankolik bir söylem ve atmosferde eserin kurgusuna yerleştirmiştir. Biz de çalışmamız kapsamında, 50 Kuşağı öykücülerinden Nezihe Meriç ve Tezer Özlü’nün öykülerindeki melankolik söylemle inşa ettikleri bu atmosferin neye karşılık geldiğini ve aynı kuşağın iki farklı öykücüsünde bu söylemin nasıl farklılaştığını tespit etmeye çalışacağız. Bazı öykülerde melankoli; psikoloji veya tıptaki verilerle, bazısında ise metnin dış yüzeyindeki betimlemeler, kelime seçimleri, kelime tekrarları (leitmotive) gibi sezdirme ve ipuçlarıyla anlam yüzeyine çıkarılmaya çalışılmıştır. Ele aldığımız öykülerde inceleme gerçekleştirilirken doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Melankoli ve Arka Bahçesi: Modernizm, Yabancılaşma, Varoluşçuluk

İnsanda beliren özlem, umutsuzluk, karamsarlık, hüznün, acı gibi duygu durumlarının genel adı olarak nitelendirebileceğimiz ‘melankoli’ asırlar boyunca araştırmaların ilgi odağı olmuştur. Ünlü bilgin Robert Burton, melankolinin tanımını, “En ufak bir keder, ihtiyaç, dert, üzüntü, tutku, zihinsel rahatsızlık durumunda veya üstlenilen sorumluluklar, huzursuzluk, bir düşünce nedeniyle ortaya çıkan endişe, durgunluk, donukluk, sinir bozukluğu ve genel olarak mutluluk karşıtı olarak hissettiğimiz her türlü hoşnutsuzluk sonucu gelip geçici olan, melankolidir” şeklinde yapmış ve hiçbir insanın melankoliden kurtulamayacağını, her insanın hayatının bir bölümünde muhakkak kendini melankolik hisseceğini söylemiştir (Burton, 2016: 99). Freud ise melankoliyi, “ruhsal olarak, derin biçimde acı veren üzüntü, dış dünyaya duyulan ilginin sekteye uğraması, sevme yetisinin kaybı, tüm etkinliklere ket vurulması, yerini kendini suçlama ve aşağılamaya bırakmış, cezalandırılacağına dair sanrısız bir bekleyiş içinde kendilik duygusunun değerden düşmesi” olarak tanımlar ve melankolinin sevilen bir nesnenin kaybindan (kayıp obje) dolayı ortaya çıktığını söyler (Freud, 2014: 19-22).

18.yüzyıldan itibaren topluma sirayet eden; ‘modernizm’ ve ‘varoluşçuluk’ gibi akımlar toplum, sanat ve edebiyatta derin etkiler bırakmış, bireyde ‘yabancılaşma’ problemini doğurmuş ve sanatçının eserinde melankolik-depresif yansımalar yapmıştır. Türk toplumuna, sanayisine, endüstrisine, kültürüne, ekonomisine, teknolojisine etki eden *modernizmin* en temel özelliği; gelenek ile daima çatışma halinde oluşu, bireyi-bireyselliği merkeze taşımasıdır. Rene Guenon, modern kafa yapısının getirdiği ve son yüzyılda Batının çökmesine yol açan bireyciliği şu şekilde tanımlar: “Bizim

'bireycilik'ten anladığımız, bireysellikten üstün her ilkenin inkâr edilmesi ve bu yüzden uygarlığın her alanda tamamen sadece insanî öğelere indirgenmesidir" (Guenon, 2018: 111-112). Modernizmde temel alınan bireyselcilik, insanı kendi kabuğuna çekmiş, artan kitle iletişim araçları birincil ilişkileri ve bağları en az seviyeye indirmiştir. Giddens, modern öncesi toplumda, toplumsal tehdide sebebiyet veren unsurları; doğal afetler, hastalıklar, iklim şartları güvensizliği, dinsel kayradan yoksun kalma tehditleri olarak sıralarken; modern toplumda bunların; savaşın endüstrileşmesinden kaynaklanan insan şiddeti tehdidi ve modernliğin düşünömselliğinin benliğe uygulanmasından kaynaklanan kişisel anlamsızlık tehdidi olduğu ifade etmiştir (Giddens, 2010: 95). Modernizm, her ne kadar insanı özgürleştiriyor gibi görünse de aslında onu 'demir kafes' (Atiker, 1998: 85) içine koyarak kimlik krizine sokmuştur. İnsan sürekli her şeyi sorgulama ihtiyacıyla; aklın duyduğu şüphelerin içinde, sonsuz ve ağır bir sorumluluk duygusuyla bunalıma sürüklenmiştir.

Modernizmin tesiri altında kalan toplum ve birey, *yabancılaştırma* ile de doğrudan tanışmıştır. Herbert Marcuse, bireydeki yabancılaştırmanın; özellikle modernizm ile gelen ileri teknolojinin insanları köleleştirip kendine tabi kılmasından kaynaklandığını söyler. Yabancılaştırılan kişinin, nesnelleşmiş (yabancılaştırılmış) hayatının içinde kaybolup gittiğini ifade ederek modernizm ve yabancılaştırmayı şöyle ilişkilendirir: "Modern sanayi toplumunda insanın yabancılaştırmasının bir belirleyeni; tüketim normları ve bunların bireyce içselleştiği ideolojik ortam iken, bir diğeri de bizzat teknoloji ve üretimin örgütleniş tarzıdır" (Marcuse, 1958, akt. Demirel ve Özbudun, 1990: 34-35).

Modern dünyanın yabancılaştırılan bireyi; kendine, kendi yaşamında cereyan eden hadiseler, çevresindeki ilişkilere ve dış dünyaya yabancı kalır. Ahmet Cevizci, yabancılaştırmayı tanımlarken bilhassa bu özellik üzerinde durur (Cevizci, 2017: 451):

Yabancılaştırma, bir varlığın, daha doğrusu insanın kendi doğal yapısından, benliğinden veya özünden uzaklaşmasını ifade eder. (...) Yabancılaştırmanın çok çeşitli formatları olabilmekle birlikte, onunla, esas insanın öz-yabancılaştırması, bireylerin uzaklaşmaları ya da kopmaları anlatılmak istenir. O, kişinin bireysel bütünlüğünün ve bağımsızlığını yitirip, kendisine yabancı biri haline gelmesi durumunu ifade eder.

Bu özellik melankolik insanın da en belirgin özelliğidir; denebilir ki her yabancılaştırılmış birey, aynı zamanda melankolik bir bireydir. Nevrotik/melankolik hâlin, yabancılaştırma ile ilintisini kuran önemli bir araştırmayı ünlü psikanalist K. Horney yapmıştır. Horney, insana ait üç ayrı 'öz'den bahseder. *Güncel öz*; insanın belli bir andaki durumu, konumu, yaşadıklarıdır. *İdeal öz*; hayali kurulan, sahip olmak istenilen özdür. *Gerçek öz* ise kişinin asıl benliğinde bulunan özdür. Yabancılaştırmanın, bireyin *gerçek öz*'ünü kaybetmesinden kaynaklandığını söyleyen Horney, gerçek özü kaybetmiş olmanın sıkıntısını Kierkegaard'ın, "Özü yitirmiş olmak, ölüm hastalığına tutulmuş olmaktır." ifadesiyle anlatmış; bir öze sahip olmanın kabulünde olmayan (nevrotik) bireyin kendine yabancılaştığını ve haykırlamayan bir umutsuzluk içine düşüp melankolik ruh haline girdiğini ifade etmiştir (Horney, 1994: 194-195). İnsanda modernizm ile meydana gelmiş olan 'kimliksizleşme' sorunu da kişinin gerçek öz'ünü inkâr etmesi, kendi öz benliğine yabancılaştırıp ruhsal bunalıma girmesiyle yakından ilintilidir.

Melankolik ruh hali ile ilişkilendireceğimiz bir diğer faktör de 19. yüzyılda etkinliğini göstermeye başlayan *varoluşçuluk* felsefesidir. Varoluşçuluk daha ziyade modernizmin egemen olduğu, insanın nesne durumuna indirgenmediği, kendi dünyasına ve çevresine yabancılaştığı, savaşların hüküm sürdüğü, bunalım dönemlerinde; kişinin kendi benliğini sorgulama ve ispat ihtiyacından doğmuştur. Bu ihtiyacı karşılamaya çalışan insan, ortaya çıkan çelişkiler içerisinde boğulmuş ve kendi dünyasında çıkmaza girmiştir. Bu konuda Ritter'in tespitleri oldukça mühimdir. Ritter, varoluşçuluğu; “köklerinden kopmuş (...), toplumda yabancılaşmış (...), mutsuz, huzursuz insan varlığını dile getiren bir felsefedir” şeklinde tanımlamış, tespitlerine şu şekilde devam etmiştir: “Bu felsefe daha çok, toplum içinde yaşayan bireyin tehdit altında olduğu (...), günümüzle gelenek arasındaki bağlantının koptuğu (...), insanın manasız bir varlık haline geldiği, kendini yitirmek tehlikesinin baş gösterdiği yerde ortaya çıkar” (Sartre, 2018: 10). Varoluşçuların, ‘İnsanlık, bunaltıdır.’ sözünü yorumlayan Sartre buradaki *bunaltının*, insandaki *derin ve temel sorumluluk duygusunun* yansıması olduğunu ifade eder (Sartre, 2018: 42). Dayanağı kalmayan insan, başına gelen felâketlerin sorumlusu olarak suçluluk duygusuyla ıstırap içinde kalır. Nurettin Topçu, Sartre'nin varlık felsefesini şu şekilde aktarmıştır: “Varlık sebepsizdir, illetsiz ve zaruretsizdir, varolan her şey sebepsiz olarak doğuyor, iktidarsızlığıyla varlığını devam ettiriyor, tesadüfle ölüyor.” Varoluş felsefelerinde, ‘mânasızlık’ olarak belirledikleri ilkenin, insanlara aydınlatıcı bilgilerden ziyade elemli hisler sunduğunu belirten Topçu, bu hislerin insanlara sunduğu telkinin; “saadete götürücü gayretlerin boş, hayatın mânasız ve bütün araştırmaların da ona bir mâna verebilmekten âciz oluşu” olduğunu ifade eder (Topçu, 2017: 45).

Asırlar boyunca psikolojik ve fizyolojik olduğu kadar bilhassa tarihsel ve toplumsal düzeydeki köklü ve ani değişiklerle de ilişkili görünen melankolinin çağımızda endüstrileşmeye, ileri teknoloji kullanımına, sekülerleşmeye ön ayak olan ‘modernizm’, insanın bütünlük kurgusunu zedeleyen ‘yabancılaşma’ ve tüm bu oluşları anlamlandırmak üzere dile gelen ‘varoluşçu felsefe’nin korku, hiçlik duygusu ve bunalımı öne çıkaran yorumlarıyla şekillendiğini söyleyebiliriz.

Nezihe Meriç’in Öykülerinde Melankoli

1950 yılında *Seçilmiş Hikâyeler* isimli dergide yayımlanan “Bir Şey” adlı öyküsüyle edebiyat dünyasına adım atan Nezihe Meriç’in öyküleri Yapı Kredi Yayınları tarafından *Toplu Öyküler I*, *Toplu Öyküler II* ve *Yandırma* isimli öykü kitaplarında bir araya getirilmiştir. 50 Kuşak öykücülüğünün ilk kadın öykücülerinden olan Meriç; ülkedeki siyasi, toplumsal kırılmalardan, sosyal meselelerden önemli ölçüde etkilenip bunları öykülerine melankolik bir söylemle aktarmıştır.

Toplu Öyküler I kitabındaki öykülerinde, melankolinin merkezinde olan ana karakterler; toplumda ezilmiş, tek başına var oluşunu gerçekleştirmeye çalışan, geçim sıkıntısı çeken, kocası tarafından aldatılan veya sevilmeyen *kadın* karakterler olarak karşımıza çıkar. Bu öykülerde melankoli; özellikle bu yıllarda söylemi artan toplumda *ezilmiş kadın tipolojisinin* yansıması olarak belirir. *Dünyada Teknik Arıza* adlı öyküde; kocası tarafından aldatılmış, çuval dikerek geçimini sağlayıp çocuklarına zor şartlarda bakmaya çalışan Neriman Hanım’ın acısını görürüz. Öyküdeki mevcut huzursuzluk yalnızca Neriman Hanım’ın hayatında değildir nitekim başlık bize ‘*Dünyada Teknik Arıza*’ ipucunu vererek bu huzursuzluğu ve problemi daha da genele yaymıştır. Düşmüş bir insanın kandırıldığı, hayaline ulaşma

yolunda engelleyici faktörlerin fazla olup destekleyicilerin olmadığı bir çevrenin varlığı, *arızanın* yalnızca birey kaynaklı değil toplum kaynaklı olduğunu ve toplumun da bu melankolinin tam merkezinde olduğunu gösterir. Nitekim toplumda var olan çıkar ilişkileri ve bozuk işleyiş, Neriman Hanım'ın hayatında var olan melankoliyi daha da artırmıştır. Serol Teber'in bu hususta: "... insanlararası ilişkilerin içtenlikten yoksunluğu, yüzeyselleştiği 'sözde ilişki' durumlarının, melankolik resignasyon eğilimlerini daha da artırdığı; insanlararası ilişkilerin, salt sıklığının değil, derinliğinin ve içtenliğinin de belirleyici rol oynadığı görülmektedir" (Teber, 2013: 303) ifadeleri, Neriman Hanım'ın melankolisindeki çevre-insan ilişkilerinin önemini vurgular gibidir. Neriman Hanım'ın kayıp objesi, sadece bir eş eksikliğinden ibaret değildir; onu hayata bağlayacak, ona destek olacak içten çevre ilişkisinin olmayışı kayıp objenin bulunmasını daha da güçleştirmiştir. *Umudu Fakirin Ekmeği* isimli öyküde kocasının hastalığından dolayı düşkün olan ve kızına bakmak durumunda kalan *kadının* melankolisi işlenir. Bu karakterin ismi öyküde zikredilmez, ondan yalnızca *kadın* olarak bahsedilir. Bu isimsizlik; acıdan başka sahip olduğu hiçbir şey olmayan kadının derin melankolisinin de temsili olmuştur. Anlatıya ilk girişte melankolik özne olan *kadın*'ın biçare tip tasviri ve çevrenin olumsuz betimlemesi dikkatimizi çeker (Meriç, 2017: 40):

O halsiz, zayıf kadın, hiçbir şey umut etmeden yolun kenarında yürüyordu. Başındaki çiçekli eşarbi ağarmış, rengini atmış siyah mantosunun etekleri tarazlanmıştı. (...) Hiçbir düşe kapılamazdı. Sağ yanında, otları sararıp kurumuş, orasına burasına öbek öbek süprüntü, taşkömür külü dökülmüş bir çayırılık, göz alabildiğine, mezarlığa kadar uzanıyor, çayırın orta yerinde sadece, iki sıska at otlamaya çalışıyordu.(...) Kadın, bir ara bayılacak gibi oldu. Ağzının içinde büyüyen diliyle kurumuş dudaklarını ıslatarak çevresine bakındı. . .

Kadının bitkin-çökkün halinin ve çevresinin bazı olumsuz sıfatlarla nitelendirildiğini gördüğümüz girizgâhtaki bu alıntıda melankolik atmosfer önceden sezdirilmiş olur. Kadının şerbetçiye rastlaması ve onunla dertleşmesi öyküye farklı bir sayfa açma noktasında başlangıç olur. Zira bu tanışmadan sonra melankoli ve çaresizliğin yarattığı atmosfer, yerini umuda ve hayallere bırakır. Anlatıcı, kadının küçük kızı Semahat'e anlattığı bazı hayalleri bize şu şekilde aktarır (Meriç, 2017: 44):

Babası iyiymiş... yakında çıkacakmış... Gelecek hafta, inşallah paraları olacaktı, tramvaya binip babasına birlikte gideceklerdi. Annesi 'Semaat'çığına artık hep pilav pişirecekti. Bir gün de pirzola yapacaklardı. Annesi ona beyaz lastik ayakkabı da alacaktı; beyaz kısa çorap da. Hatta o küçücük aklıyla kendi kendine: "Belkileyim bayramda taftadan kurdele bilem ahırz diyordu."

Bazı nesne kayıplarının *kadın*da ruhsal anlamda oluşturduğu acı, hüznün, melankoli gibi duygu durumları, kendisine verilen ufaklık bir umutla kaybolmuştur. Öykünün, "*Umudu Fakirin Ekmeği*" adlı başlığı da bu içeriğin temsili niteliğindedir. *Susuz IV* adlı öyküde ise yine ismi söylenmeyen *kadın* karakter melankolinin merkezindedir. *Kadın*, toplumda ezilmiş, kocası tarafından sevilmeyen, aldatılan, terk edilen, maddi sıkıntılarla boğuşan kadınların bir temsili gibidir öyküde. Anlatıcı olan Meli, bu kadın(lar)ı şu şekilde aktarır bize (Meriç, 2017: 128):

Kocası ve çocukları için, güzel kokular sürünmüş, dinlenmiş, güleç bir kadın olmanın tadına varamaz. Eliyle yemek pişirmenin, temizlik yapmanın, evin düzeninin mutluluğunu yaşayamaz. Erkenden kalkıp kahvaltı etmeye vakit bulamadan sokağa fırlamaya, otobüs duraklarında ömür tüketmeye zorunludur.

(...) *Sırtüstü yatıp uyuyamaz. Düş göremez. Vitrinde gördüğü bir çift siyah süet ayakkabıyı aylardır istiyormuş da alamamış. Asla pahalı bir terziye diktirilmiş, güzel, kişilikli bir mantosu olmamış. Bir türlü siyah bir gece elbisesi yaptıramamış...*

Öyküde *kadının* melankolisi onu yıkmaz, aksine daha dayanıklı ve güçlü bir hale getirir. Bu durumu, *Meli*'ye: "Bugünkü takvim, kuvvet sabrın içindedir yazıyor. Melicim. Sahiden öyle. İnsan acı çektiği ölçüde güçleniyor. Her şeye karşı, nasıl diyeyim, sabrının, dayanma gücünün arttığını duyuyor..." (Meriç, 2017: 127) ifadeleriyle anlatır. Melankoli diğer öykülerden farklı olarak karakter üzerinde olumsuz bir etki bırakmaktan ziyade olumlu bir etki yaratmıştır diyebiliriz.

Toplu Öyküler I adlı öykü kitabında melankolik atmosferin hâkim olduğu diğer öyküler ise daha çok karakterin yalnızlaşip yabancılaşması, geçmişe özlem duyması gibi uyarılardan oluşur. *Boşlukta Mavi* isimli öyküde bir genç kızın bulunduğu ortama yabancılaşması ve geçmişte verdiği bazı kayıpları anımsaması ile anlık melankolik ruh travmaları yaşadığını görürüz. Genç kız, anne ve babasını küçük yaşta kaybetmiştir, dayısı onu yetiştirmiştir. İstanbul'da okuyan genç kız, dayısının köyüne geldiğinde annesi ve babasının ölümü anımsayıp ruhsal travmalar geçirmiştir: "...annesiyile babasına ait o zehirlenmiş ölü kokusunu kuvvetle duyuyor, içinde korkudan, acıdan karışık bir bulantı kabarıyor; düşünme gücünü kaybederek kalakalıyordu. Bu hali yaşadığı zamanlarda olduğu gibi, başı kuvvetle dönmeye başladı..." (Meriç, 2017: 126- 129). Bu travmaların bir diğer sebebi de köye geldiği bu süre zarfında, kendini kente ait görerek buraya yabancılaşmış olması ve burada kendini yalnız hissediyor olmasıdır. *Narin* isimli öyküde ise bir genç kızın, yalnızlıkla örülmüş melankolik ruh hali dikkatimizi çeker. Bu yalnızlık duygusu, geçmişte anımsadığı bazı olaylarla daha da artar. Genç kız, sadece kendi ruhuna işlemiş yalnızlık melankolisinden bahsetmez; başka gözlerde başka insanlarda gördüğü ve hissettiği yalnızlık duygusunu da yaşar ve aktarır: "Yalnızlar geliyor... Onları gözlerinden bilirim. Kalabalık caddelerde, ıssız kır yollarında, dairelerin loş koridorlarında... Nerede rastlarsam rastlayayım hemen tanırım. (...) "Bir şey kaybetmiş bunlar..." derim. Duyarım. Anlatamam" (Meriç, 2017: 67). Genç kızın, kendi melankolisinde beliren yalnızlığı aktarmasının yanında; kent hayatında kaybettikleri veya sahip olamadıkları bazı nesnelere ötürü olumsuz ruh hali içinde olan, yalnızlaşan, yabancılaşan bazı kişilerin varlığına da değinmesi ayrıca dikkatimizi çeker.

Nezihe Meriç'in *Toplu Öyküler II* kitabındaki öykülerde anlatının atmosferini ve karakterleri melankoliye sevk eden unsurlar ise ülkedeki siyasi krizlerin ve toplumsal çatışmaların yarattığı bunalımdır. Siyasi suçlardan ötürü cezaevine düşen kişilerin yaşadıkları korku, çaresizlik ve tedirginlik bu atmosferi yaratan diğer unsurlardır. *Tedirgin, Tan'ın Öyküsü, Acıyı Aşmak* öykülerinde dönemin siyasi çatışmalarının öykülerde melankolik arka planı oluşturduğunu görürüz. Ülkede yaşanan siyasi bazı problemlerin yansımalarını, *Nurhan* karakteri üzerinde gördüğümüz *Tedirgin* isimli öyküde, Nurhan'ın depresif durumları, zihinsel sayıklamaları, anıların kesit kesit zihninde yer alması gibi olumsuz durumlar dikkatimizi çeker. Nurhan'ın melankolisi; aniden hapse girmenin verdiği korku, çaresizlik, zihnini rahat bırakmayan geçmiş, anılar gibi birçok uyarandan oluşur. Öyküde olumsuz betimlemeler, kelime seçimleri ve bilhassa mekân tasvirleri bize, öznedeki melankolik ruh halini sezdirmiştir. Ramazan Korkmaz, anlatıda mekân tasvirinin önemi konusunda şunu vurgular:

"Anlatıda, sorunsal zamanı içeren kapalı ve dar mekânlar veya labirent izlekli mekânlar, anlatı kişilerinin ruh dünyalarını en iyi yansıtan öğelerdir" (Korkmaz ve Şahin, 2017: 21). Öyküde hapishane odasının tasviri de bizi Nurhan'ın ruh dünyasına götürür gibidir: "Koğuş, ancak beş ranzanın sığıdığı, uzunca bir oda. Duvarlar, duman rengi yağlıboya. Battaniyeler bir de. Karamsı, kahverengimsi... Kolay tanımlanamayacak bir renk. Sert, kıllı. Kir götürsün diye düşünülmüş olacak. Ne umut kırıcı..." (Meriç, 2015: 60). Odanın dar bir yer olması, kara, duman rengi duvarlar ve battaniyelerin varlığı, adeta Nurhan'ın benliğindeki o huzursuzluğu bize tasvir etmiştir. *Acıyı Aşmak* adlı öyküde melankolik karakter; yine ismi anılmayan bir ev kadınıdır. Kadının üç gencin vurulmasındaki acısı ve mutsuzluğu, ülkede yaşanan gerginliklerin toplum ve fertlerini tesir altına almasındaki kederi, melankolisinin kaynağı olmuştur. Kadının, "Memlekette ne rahat kalmıştı ne huzur. Sağcılar, solcular, bozguncular, ordu, polis, partiler, hükümet, aydınlar, halk karmakarışık bir kör dövüşün içindeydiler bence..." (Meriç, 2015: 152) şeklindeki aktarımı ülkede yaşanan gerginliklerin toplum fertlerini tesir altına almasındaki olumsuz duygu durumlarını bize aksettirir. Memleketteki acıları ruhunda taşıyan kadını, bu faktörler hariç ruhsal olarak bunalıma iten başka mevzular da vardır. Bunlar, bir ev kadını olarak sıradan hayatında tutsak olduğu ev işlerinin tekdüzeliği ve bunun getirdiği bıkkınlık, kocası Osman ile siyasi fikir olarak daima zıt düşmeleri ve kocasıyla iyi bir iletişimi olmaması gibi olumsuz durumlardır. Kadın, kendini ve içinde olduğu durumu şöyle aktarır (Meriç, 2015: 146- 148):

-Ah, nasıl sıkılıyorum. İçine dönük gösterişsiz bir kadınum. Güzel de değilim, biliyorum. Kültürlü, benbenci bir kocaya karşı susa susa sinir sahibi olmuş biriyim işte-(...) İnsan istediğince kalabalıktan kaçsın, uzun yürüyüşler yapsın, gene eve dönülür. Ben de evime dönüyorum her seferinde. Pişirilecek yemekler, ykanacak meyveler, kurulacak sofralar beni bekliyor. Ben bir ev kadınıyım. İşim de bu. Bu işlerin tutsağım.

*Tan'ın Öyküsü'*nde; Tan'ın annesi melankolinin merkezinde olan karakterdir. Kocası siyasi suçlardan dolayı cezaevinde olan annenin yaşadığı üzüntü; memleketteki sıkıyönetimin verdiği korku, siyasi çatışmalar ve gerginliklerin toplumda yarattığı bunalım gibi faktörler melankolik atmosferi oluşturan önemli faktörlerdir. Kendi ile beraber toplumdaki tüm kişilerin ruhuna sinmiş olan melankoliyi: "Sıkılıyoruz. Bezginiz, üzgünüz, ağlamak istiyorum. İçim parçalanıyor. Güzelliklerden ayrı düşmek istemiyorum. Kötüye, çirkine dayanamıyorum. "Kalabalıklar içinde yaşıyoruz. Usanıyorum." diyorum, önüme bakarak, içimden. Ah!" (Meriç, 2015: 138) ifadeleriyle aktarmıştır. *Umut'a Tezgâh Kurmak* adlı öyküde siyasi suçlardan dolayı hapse giren, hapisten çıktıktan sonra da yaşadıklarını unutamayan, bunları sürekli zihinsel anımsama ve sayıklamalar ile gün yüzüne çıkaran Nesrin'in melankolisini görürüz. Zihninden kesit kesit sayıklayarak korku, kaygı ve dehşete düştüğü anımsamalarından bir tanesi şu şekildedir (Meriç, 2015: 84-85):

İlenmeler, çılgınlık ağlamalar, küfürler, dövüşmeler, deli dolu kahkahalar, göbek atmalar arasında yaşamak zordu. Tanımadığımız bir zamanın getirdiği başka bir yaşamı sürüyorduk cezaevinde. (...) İyi beslenmiyorduk. Sağlığımız yerinde değildi. Karabasanlı düşlerimiz, bunalımlı uykularımız, özlemlerimiz, acularımız, sancularımız, hastalıklarımız bizi eziyordu. Çaremiz kesikti. Soluk alamamak azabıyla, baş ağrısız uyanmak mutluluğu arasında, boş anlamlarla bakıp duruyorduk çoğu kez.

Geçmişinden kurtulamadığı için hapisten çıkınca dahi kederinden kurtulamayan Nesrin'in bir diğer bunalımı da kentin beton yığınlarına dönüşmesi ve bunaltıcı ortamı olmuştur. Dışarıda gördüğü bu olumsuz manzarayı şu şekilde aktarır (Meriç, 2015: 111-116):

Kent değişiyor elbette. Değişmez mi! Kenti oluşturan yapılar, evler kalabalığı, apartmanlar, bahçeler, bahçe duvarları sloganlarla doldu. (...) Bu kent şimdi büyük soluklarla yaşıyor. Çoğalan büyük yapıları, gökdelenleri, artan kalabalığıyla. Hep beraber isleniyor, kirleniyor, yaşamak için hep beraber direniyorlar. Büyük büyük, yüzyıllardan kalma ağaçları, akar suları yok. Havası yok. Kış uykusundan çıkınca, toprağın altındaki bereketi, olağanüstü güzelliklerle sergileyen çiçekler açmıyor. (...) Yürüyüşler başka, kaldırım kenarlarında ayaküstü iki laf etmeler, dudaklarda birikmeler hep değişik. Yorgun bu kalabalık yorgun. Bıkkın asık suratlı... Yakınmalar kuşkular içindeler. Belli. Mutsuz oldukları gün gibi ortada. (...) Bu bezgin insanlar, bu karaltılar kalabalığı beni...

Kentin beton yığınlarına dönüşmesi, bunaltıcı ortamı, insanların yalnızlaşması, yabancılaşması, mutsuzlaşması gibi birçok olumsuz faktör, Nesrin'in ruh halini kötü yönde etkilemiştir. Nesrin cezaevinden çıktığında; kötü günleri geride bırakıp yeni ve güzel günlere sayfa açmak üzere; *umuda tezgâh kurmuştur* fakat gördükleri karşısında, bu umudun yerini derin bir melankoli almıştır.

Nezihe Meriç'in öykülerindeki melankolik karakterlere baktığımızda; en önemli özelliklerinden biri hayallerinin olmasıdır. Hayal kurma eylemini gerçekleştirebilmeleri, istedikleri şeyin gerçekleşmesinde hâlâ ümitleri olduğunun kanıtıdır. '*Umut'a Tezgâh Kurmak*' adlı öyküsü bunun iyi bir örneğidir. Öykülerdeki melankolik bireyler, her ne kadar içinde buldukları toplumsal krizlerden, siyasi çatışmalardan, geçim sıkıntısından etkilenip olumsuz ruh halinde olsalar da hayatla iç içe ve çevreyle diyalog halindedirler. Dış dünyadan kendini soyutlamış değillerdir. Melankolik bireyin hayatla yüz yüze oluşu anlatının yapısını da şekillendirmiş; olay zincirinin, diyalogların açıkça bulunduğu öyküler sunmuştur.

Tezer Özlü'nün Öykülerinde Melankoli

Tezer Özlü, *Yeni İnsan* dergisinde yayınlanan "*Fortuna*" adlı öyküsüyle edebiyat dünyasına adım atmıştır. 50 kuşağı yazarları ile kurduğu yakın ilişkiler, katıldığı toplantılar, dönemin getirdiği akım veya dönem içerisinde yaşanan siyasi çatışmalar edebi anlayışının şekillenmesinde etkili olmuştur. Yazarın bütün öyküleri Yapı Kredi Yayınları tarafından *Eski Bahçe-Eski Sevgi* isimli kitapta bir araya getirilmiştir.

Tezer Özlü'nün öykülerinde melankolinin tezahürü; geçmiş, geçmişte verilen kayıpların anımsanması, varoluşçuluk etkisinde gelişen anlamsızlık duygusu, benlikle ve dış dünyayla çatışma, yabancılaşmanın getirdiği yalnızlık, bunalım, umutsuzluk hissiyatı gibi şahsi meseleler kaynaklı olduğu gibi ülkede yaşanan siyasi gerginlikler, toplumdaki huzursuzluklar, savaşın olumsuz etkileri gibi genel çaplı meseleler de olmuştur. Bu ayrımı *bireysel* ve *toplumsal melankoli* olarak iki ayrı çizgide ele alırsak diyebiliriz ki Nezihe Meriç'in öykülerinde ciddi ölçüde baskın olan toplumsal melankoli Tezer Özlü de bir adım daha geri plandadır; Özlü'de baskın olan bireysel melankolidir.

Toplumsal melankolinin ön planda olduğu öykülerin arka planlarını ülkedeki siyasi gerginliğin (1980 ihtilali), çatışmaların toplumda yarattığı olumsuz etki oluşturur. Bu bağlamda *1980 Yazı Güneşi A./* ve *1980 Yazı Güneşi B./* isimli öyküleri ele almak mümkündür. İki öyküde de siyasi savaşın ve toplumsal kargaşanın melankolik birey üzerinde açtığı tahribatlar dikkatimizi çeker.

1980 Yazı Güneşi A./ adlı öyküde, bir hastane odasında babasına refakat eden anlatıcının (aynı zamanda melankolik karakterin), bu hastanede kendi nazarıyla tasvir ettikleri bize olumsuz bir atmosferi sezdirir. *Otobüslerden acıyla sarkan ve işe yarı çıplak koşan insanlar, önü polis arabalarıyla dolu olan hastane, hastaneye sürekli olarak taşınan yaralılar ve ölümler, ölümlerini arayan çarşafli kadınlar, oraya yakın yerde meydana gelen çatışmalar ve bu çatışmalarda arka arkaya taşınan cesetler, soğuk buzhanede kanlar içinde yatan insan gövdeleri, silahlı militanlar, gökyüzünde uçuşan askeri helikopterler* bu atmosferin betimleyicilerinden birkaçıdır. Ülkede yaşanan kaoslar anlatıcıyı, derin bir melankoliye sürüklemiştir; anlatıcı bunları artık doğal bir durum olarak karşıladığını; "Babamın bu gece yanımda ölmesi doğaldır. Ölmeyip, yeniden yaşama dönmesi de. Güncel bir olay. Bütün büyük olayları güncel olaylar gibi algılamaya koşullandırıldık. Evimizin kapısı kırılabilir. Silahlar üzerimize dayanabilir. Bunlar günlük olay. Neresinden tutacağız bu ülke üzerine kâbus gibi çöken yaşamı" (Özlü, 2017: 95) ifadeleri ile aktarmıştır. 1980 Yazı Güneşi B./ adlı öyküde melankolik bireyi bunalıma sürükleyen yine toplumsal ve siyasal kaostur. Bu travmaları yaşadığı yer tam manasıyla bir distopya örneği gibidir (Özlü, 2017: 98-102):

Bu sessizlik, bu ayakların yere basmadığı, düşüncelerin ve sözcüklerin kimseye varmadığı ülke, bu yaşam ve ölüm arasında uzanan sessiz, serin ülke, insanların yalnızlıkları içinde gözlerini bile kaldırıp öbürlerine bakmadığı ülkenin daha kuzeyindeki kapılar, gerçekten belki ölüme giden yollarla dolu. Ölüm sonsuzluğu, ölüm uzantısı, ölüm ölümsüzlüğü var burada. (...) Bir kurşun, birkaç kurşun, bir patlama her köşeden gelebilir. Sokağa her gün ölmek olasılığı, kurşunlanmak olasılığı ile çıkılıyor. Gece olmadan eve dönülüyor. Uykunun içinde de kurşunlar ve ölümler bekleniyor. Kapı çalınca, sorulmadan açılmıyor. (...) Hem anarşi, hem yaz, hem hastalık. Hem parasızlık. Hem işsizlik. Hem gelecek yok, hem geçmiş. Her yer bir cehennem. Ağızlara boşalan kurşunlar. Gövdelerden kesilen kafalar. Tren yollarına atılan, trenlerin ezdiği bedenler. Kurşunlanan gebe kadınlar. (...) Bu ülkenin anarşisini kim anlatabilir? Ölenler mi? Öldürülenler mi? Her gün yeni ölümler bekleyenler mi?

Karakterin melankolisi bir otel odasında başlar. Mekânın otel odası olması, öznenin olumsuz bir ruh hali içerisinde olduğunu bize açıkça sezdirir. Zira otel gibi geçici süreli barınma yerleri; bireyde yalnızlaşma ve yabancılaşmanın, güvensizlik ve tedirginliğin, hepsinin tabii sonucu olarak da melankolinin hat safhada yaşandığı mekânlardır. Ülkü Eliuz, 'ev'i: "Hayallerimizin, düşlerimizin, ruhumuzun barınağıdır. Hem fiziksel hem de ruhsal olarak rahatladığımız, huzuru, güveni, mutluluğu bulduğumuz ev, varolmanın/varoluşun insana verdiği kazandırdığı bütün kutsal değerleri bünyesinde bulundurur" (Eliuz, 2001: 651) şeklinde tanımlarken ve ev haricindeki diğer mekânları da şu şekilde tarif eder: "Bütün diğer mekânlar, evin sıcaklığından, düzeninden yoksundur. Bu mekânlar, mekânsızlığın içinde bocalayışın ifadeleridir. Mekânsız/evsiz kalmak, barınağını/sığınağını kaybetmek gizli bir ağrı halinde, diğer bütün mekânları karartması ama katlanılmak zorunda kalan bir obje hâline getirir" (Eliuz, 2001: 653). Öyküdeki karakter de kendine bir kaçış mekânı olarak belirlediği otel odasında öyle bir melankolik ruh haline kapılmıştır ki akıl hastası olacağından korkmaktadır: "Bunalyorum. Burada akıl hastası olmaktan korkuyorum..." (Özlü, 2017: 99).

Bireysel melankolinin hâkim olduğu öykülerin arka planında da yine dönemin etkisi göz ardı edilemeyecek önemdedir. Zira o dönem Batı'dan gelen varoluşçuluk akımı dönem yazarlarında anlamsızlık, hiçlik, bunalım gibi temaların öne çıkmasına yol açmıştır. *Amerikalı Komşum Willy,*

Rotterdam'da adlı öyküler bunun en güzel örnekleridir. *Amerikalı Komşum Willy'de*; yalnızca anlatıcının Willy ile hatıralarını okumayız; bu anımsamaların acısı ile birlikte varoluşçuluğun getirdiği anlamsızlık problemi, ölüm-intihar düşüncesi, umutsuzluk hissi gibi melankoliyi tetikleyen diğer unsurları da görürüz. Varoluşçular varlığı, tüm yaradılışı, evreni, anlamsızlık ilkesi üzerine temellendirmişlerdir. Bu etkinin bir yansıması olarak öyküde anlatıcının gözünde her şey anlamsızdır; yollar, köyler, her şey ve hatta öyle ki zihninde iz bırakan komşusu Willy bile anlamını yitirmiştir. Julia Kristeva'nın, "kendini anlamlandırmayı başaramayan ve anlamını yitirdiği için yaşamı yitiren dipsiz bir ıstırap" (Kristeva, 2009: 227) olarak tanımladığı melankoli, öyküdeki karakterin nazarında her şeyin anlamsız olmasını gösterir niteliktedir. Öykünün tamamında kısa olarak kurulan anlatımlarda; bitmeyen/tamamlanmayan cümle ve sözcüklerle kesintiye uğrama-duraklama hali dikkati çekmektedir. Kristeva, çöküntü içindeki bir kişinin 'söyleme'yi askıya alırken her türlü düşünce üretimini de askıya aldığını ifade etmiş ve melankolik kişinin söylemi üzerine şunları dile getirmiştir: "Zincir oluşturmanın imkânsızlığına çarpan cümle kesintiye uğrar, tükenir, durur. Söz dizimleri bile dile getirilemez. Yineleyen bir ritim, tekdüze bir melodi kopuk mantıksal sekansları egemenliği altına alır ve yinelenen takıntılı dualara dönüşür" (Kristeva, 2009: 47). *Rotterdam'da* isimli öyküde ise yine dönemin önemli bir etkisi olan *yabancılaşmanın* melankolik karakter üzerindeki etkisini görürüz. Yabancılaşma, insanın; kendi benliğinden uzaklaşması, çevresinden, dış dünyadan kopup bunları dışarıdan seyirci gibi izlemesidir. Öyküde melankoliğin, kendi benliğini ikiye bölüp, birini 'gözlemci' olarak adlandırması; yabancılaşmanın getirdiği, 'öz'e uzaklaşma sorununun bir benzeri olarak karşımıza çıkar, o bir seyirci gibi olanları dışarıdan izler (Özlu, 2017: 92):

Uzun caddelerde yaşamı o kitapta olduğu gibi yoğun yaşayıp yaşamadığımı düşündüm. Aşk, duyguları, özlemleri? Yoksa ben yaşanan tüm olayların bir gözlemcisi, dünyanın, duyguların, özelemlerin, ülkelerin, alışkanlıkların bir seyircisi miyim? Belki de gövdenin öldürücü acılarını gözlemci olarak taşımak daha kolay olurdu... Duyguların derinliğinden bir gözlemci olarak kaçtım mı, onların yarattığı akıntılarda Ben'im tümüyle yer almadı mı ve zaman dışı sessizliğimde yeterince içten değil miydim?

Kendi benliğine dahi yabancılaşmış olan karakterin içinde bulunduğu durum, onun zihin sayıklamalarından başka hiçbir eyleme yönelememesine, eylemsizlik, ilgisizlik halinde kalmasına yol açmıştır: "Yörelere merak etmiyorum artık. Eski kentler, dar sokaklar, eski binalar, yeni caddeler, gökdelenler, kahveler, alış-veriş merkezleri, Mac Donalds'lar, puplar, blucinler her yerde birbirine benziyor. Görmek, görmek, görmek. Artık ilgimi çekmiyor... bu kentte ne bir bağlantı ne de konuşacak birini arıyorum" (Özlu, 2017: 92) ifadeleri ile dış dünyaya ilgisiz kalıp melankolik bir tavıra (çekilme) büründüğünü anlatır. Bu eylemsizlik hâli, Horney'in nevrotrik bireylerde, *çekilme* olarak teşhis ettiği unsurdur. Çekilme, melankolik kişilerin benliklerini dış dünyadan sıyırması, eylem halinden uzaklaşım eylemsizliğe doğru yaklaşmasıdır. Horney, nevrotrik bireyin yaşamdan çekilmesini: "yaşamın ve gelişimin büzülmesi, sınırlandırılması, küçültülmesi" olarak tanımlar ve çekilme tablosunu şu şekilde izah eder: "Sürekli olarak düşük düzeyde kalan bir yaşamın acısız ve sürtüşmesiz, ama ayrıca zevksiz bir yaşamın tablosudur" (Horney, 1994: 322). Bu öyküde olduğu gibi diğer birçok öyküde bu yaşam tablosunu görmek mümkündür. Özlu'nun *Dönüş*, *Eski Bahçe* ve *Kar* isimli öykülerine baktığımızda

ise geçmişin ana karakterde saplantı, karamsarlık, umutsuzluk halini aldığını ve bu durumun da anlatıda melankolik bir atmosfer yarattığını görürüz.

Dönüş adlı öykü, karakterin zihninden geçen anlık hatıralardan oluşur. Geçmişte meydana gelen belli bir olay veya kayıp anlatılmaz, belli bir mekân veya zaman yoktur; bir anda ıssız bir kasabada kurulan hayaller aniden kalabalık bir kente geçiş yapılarak kurulur ve bu değişim öykü boyunca devam eder. Belli bir olay örgüsünün olmadığı *Dönüş*'te, melankolik atmosfere dair tespitleri; olumsuz çevre tasvirleri, kullanılan tamlamalar, sürekli tekrar eden bazı kelimelerin kullanımı ile yaparız. Karakterin, yorganın altında kurduğu düşlerdeki ruhsal problem odaklı betimlemelerde; kurumuş ağaçlar, kalabalıklar, çığıklar, sessiz-soğuk kasaba, suyu kurumuş-derin-aşınmış bir dere yatağı, halkın kirli-siyah yüzleri, cinsel bazı absürt kurgulamalar yerini alır. Her melankolik gibi *Dönüş* adlı öyküde de karakterin içinde boğulduğu yer 'geçmiş' olmuştur; geçmişteki çıkmazını ise babası, ona dair bazı anıları ve babasının ölümü oluşturmuştur. Julia Kristeva'nın, melankolik bireylerin geçmiş takıntısı hakkındaki tespitleri oldukça önemlidir (Kristeva, 2009: 76-77):

Melankolik kişinin yabancı, yavaşlayan, ya da dağılan sözü, onun merkezsiz bir zamansallık içinde yaşamasına yol açar. Bu zamansallık akmaz, önce/sonra vektörü tarafından yönetilmez, bir geçmişten bir amaca doğru yönlendirilmez... Geçmişe sapsanmış, aşılmaz bir deneyimin cennetine ya da cehennemine gerileyen melankolik kişi tuhaf bir bellektir: her şey geçip gitti, der gibidir, ama ben o geçip giden şeye sadığım, ona çivilenmişim, bir devrim olanağı yok, gelecek yok... Aşırı şişmiş, abartılı bir geçmiş ruhsal sürekliliğin tüm boyutlarını işgal eder. Ve yarınsız bir belleğe bu bağlılık, kuşkusuz aynı zamanda, narsistik nesneyi biriktirmenin, çıkışsız bir kişisel mahzen mezarın kapalı odasında ona üstüne titreyerek bakmanın da bir aracıdır.

Öyküde olayların eylem zamanının çoğu kez geçmişte takılı kalmasını, yapısal olarak ise belirsizlik içinde olan zamanın belli bir düzen zincirinde olmayışını Kristeva'nın yaptığı bu tespitlere bağlamak mümkündür. Geçmiş takıntısı haricinde dikkatimizi çeken bir diğer nokta da 'eylemsizlik' hali olmuştur. Diğer öykülerde de çoğu zaman melankolik bireyin herhangi bir eylemde bulunmadan zihinsel sayıklamalar geçirdiğini görürüz. Kristeva'nın eylemsizlikle benzer kullandığı, "melankolik uyuşukluk, ölümü taklit" (Kristeva, 2009: 19) gibi kavramlar öznenin gerçek hayattan kendini geri çekmesi, hiçbir eylemde bulunamamasıdır. Söz konusu öyküde de ana karakter melankolik uyuşukluk içine girer: "Bütün gövdem uyuşmaya başladı. Her yanıma yayılıyor bu uyuşukluk. Parmaklarımın ucuna değin... Ayağa kalksam, yere düşeceğim. Hiçbir yanım tutmayacak... Sayı sayıyorum. Hiç olmuyor. Sonu gelmiyor. Ellerimi oynatamıyorum" (Özlü, 2017: 11-12). Eylemsizlik halinde olan melankolik bireyin (anlatıcı), öykünün birçok yerinde absürt cinsel kurgulamalar yaptığını ve bu cinsellik söylemlerinin diğer öykülerde de yoğunlaştığını görürüz. Bu konuda Horney'in tespitleri önemlidir. Horney, nevrotik bireylerde, cinsel tasavvura yatkınlığın; ruhsal gerilimlerden kurtulma aracı vazifesi gördüğünü, cinselliğin nevrozların aşk duygusundan ayrı geliştiğini dile getirir: "Bu etkinlikler, bir öz-aşağılamayı boşaltma (mazoşizm etkinliklerinde) aracı ya da cinsel aşağılama veya başkalarına acı çektirme yoluyla (sadistik edimleri) öz-ezinci dışa aktarma aracı olabilir. Bu ekinlikler, kaygıyı dindirmek için en sık başvurulan yolları oluşturur" (Horney, 1994: 377). *Dönüş*'te anlatıcının rüyasında ve düşlerinde gerçeklikle hiçbir bağı olamayacak, ileri boyuttaki cinsel kurgulamaları da bizi, melankolik bireyde artan cinsellik söylemlerinin ana kaynağına götürebilir.

Sonuç

Aynı kuşağın farklı kutbunda yer alan iki kadın öykücüden Nezihe Meriç; edebiyatın sosyal kanadında yer alarak daha çok dönemin ve toplumun bütününe nüksetmiş meseleleri melankolik bir atmosferde sunmuştur. İlk öykü kitabındaki melankolik karakterler özellikle, kendi başına varoluşunu gerçekleştirilmeye çalışan, toplumda yalnızlığa mahkûm edilmiş, ezilmiş kadınlar olarak karşımıza çıkar. *Toplu Öyküler II* kitabındaki öykülerde ise melankolik atmosferin arka planını dönemin siyasi çatışmaları, toplumsal huzursuzluklar, modernizmle artan kentleşmenin insanı hapsedtiği yalnızlık problemi oluşturur. Meriç'in bireysel melankoliyi işlediği; karakterin yabancılaşmasını, yalnızlaşmasını ele aldığı öyküleri mevcuttur fakat toplumun geneline yayılmış olumsuz hadiseleri - toplumsal melankoliyi- ön plana çıkardığı öykülerinin sayısının daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Tezer Özlü ise genel manada bireyin kendi beninde yaşadığı krizleri aktarmıştır. Geçmeyen geçmiş, varoluşçuluğun getirdiği hiçlik ve bunalım duygusu, modernizmin getirdiği yabancılaşma ve yalnızlaşma hissi bireysel melankolinin uyaranları olmuştur.

Nezihe Meriç'in öykülerindeki melankolik bireyler, her ne kadar içinde buldukları toplumsal krizlerden, siyasi çatışmalardan, geçim sıkıntısından etkilenip olumsuz ruh haline girseler de hayatla iç içe ve çevreyle diyalog halinde olup yaşam içinde aktiftirler, hayal etme eylemine yönelebilirler. Hatta bazı öykülerde *hayal-umut* melankoliğin devası olur, onu daha da güçlendirir. Bu bireyler, sorunlarını çözme konusunda pasif olsalar dahi hayata karşıma noktasında aktif rol almışlardır; dış dünyadan kendini soyutlamış değillerdir.

Tezer Özlü'nün melankolikleri, dış dünyada da kendi hayatlarında da aktif değillerdir, hayal kurma eylemini dahi gerçekleştiremezler, onlar için melankoli, bir yaşam tarzı ve hayat biçimi haline gelmiştir. Özlü'nün melankolik karakterleri; kendi hayatını ve çevresini bir yabancı gibi seyir halinde olan kişilerdir. Hiçbir hayali veya nesnesi olmayan bu kişilerin, bunalıma-hiçliğe düştüklerinde yapabildikleri tek şey intihar eylemine yönelmektir. Kendi hayatına dahi yabancılaşmış bu karakterlerin, Nezihe Meriç'in melankolikleri gibi hayatla iç içe olmadığını görürüz. Hiç kimse ile diyalog halinde değildirler, kendi başlarına varoluşlarını gerçekleştirmeye çalışan, bunu yapamayınca da bunalıma sürüklenen kişilerdir. Tezer Özlü'nün melankolikleri çevreye karşı pasif oldukları gibi kendi yaşamlarında da aktif rol alamazlar. Bu durum öykülerde eylemsizlik, uyuşukluk, hareketsizlik, manik depresifler, zihinsel sayıklamalar gibi şekillerde kendini gösterir. Öykülerde varlığını önemli ölçüde gördüğümüz; cinsellik söylemlerine ve kurgulamalarına aşırı düşkünlük, zamansal ve mekânsal tutarsızlıklar, absürt kurgulamalar, çevreyi-dış dünyayı olumsuz algılama ve betimleme gibi unsurlar, anlatının yapısını da şekillendirmiştir. Zira Tezer Özlü, metnin anlam düzeyinde depresif bir hava yaratan bu faktörleri, olay örgüsünün olmadığı, zihinsel sayıklamaların ve içsel konuşmaların mevcut olduğu anlatım tekniklerini kullanarak yapmıştır. Dış dünyaya, hayatına kendini soyutlayan birey, elbette içe dönük kalacak ve sadece kendi beniyile konuşacaktır. Nezihe Meriç'in karakterlerinin dışa dönük oluşları anlatıda diyalog, olay örgüsü, belirli zaman ve mekân gibi geleneksel anlatım teknik ve unsurlarını kullanmasına imkân verirken Tezer Özlü'nün karakterlerinin hayattan, insanlardan kopuk oluşu anlatının iç diyalog, bilinç akışı gibi tekniklerle kurulmasına zemin hazırlamıştır. Nihai olarak, öykülerdeki melankolik dil ve tutum; bir yanıyla dönemin siyasi, ekonomik, sosyopolitik ve kültürel

ortamından beslenen bir tarihsellikte kendine yer bulurken öte yandan öyküleme tekniğiyle anlatıların yapısını da şekillendirmiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

"1950 Kuşağı Kadın Öykücülerinden Nezihe Meriç ve Tezer Özlü'nün Öykülerinde Melankoli Üzerine Bir İnceleme" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Alver, K. (2005). Toplumsal Değişme ve Öykü. *Hece Öykü Dergisi*, (12), 59–67.
- Atiker, E. (1998). *Modernizm ve Kitle Toplum*. Vadi Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Modernliğin Sonuçları*. Ersin Kuşdil (Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Burton, R. (2016). *Melankolinin Anatomisi*. Merve Tokmakçıoğlu (Çev.). Aylak Adam Yayınları.
- Cevizci, A. (2018). *Felsefe Tarihi*. Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2017). *Felsefe Sözlüğü*. Say Yayınları.
- Demirer, T. & Özbudun, S. (1990). *Yabancılaşma*. Öteki Yayınevi.
- Eliuz, Ü. (2001). Attila İlhan'ın Şiirlerinde Mekânın Postmodernist Açıdan Yorumu. *Türk Dili Dergisi*, (594), 647- 658.
- Freud, S. (2014). *Yas ve Melankoli*. Aslı Emirsoy (Çev.). Telos Yayınevi.
- Guenon, R. (2018). *Modern Dünyanın Bunalımı*. Mahmut Kanık (Çev.). İnsan Yayınları.
- Horney, K. (1994). *Nevrozlar ve İnsan Gelişimi*. Selçuk Budak (Çev.). Öteki Yayınevi.
- Kristeva, J. (2009). *Kara Güneş*. Nesrin Demiryontan (Çev.). Bağlam Yayıncılık.
- Korkmaz, R. & Şahin, V. (2017). *Romanda Mekan*. Akçağ Yayınları.
- Meriç, N. (2017). *Toplu Öyküleri I*. Yapı Kredi Yayınları.
- Meriç, N. (2015). *Toplu Öyküleri II*. Yapı Kredi Yayınları.
- Meriç, N. (2005). *Yandırma*. Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, T. (2017). *Eski Bahçe-Eski Sevgi*. Yapı Kredi Yayınlar.
- Sartre, J.P. (2018). *Varoluşçuluk*. Asım Bezirci (Çev.). Say Yayınları.
- Teber, S. (2013). *Melankoli 'Normal Bir Anomali*. Say Yayınları.

Topçu, N. (2017). *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi*. Dergâh Yayınları.

Extended Abstract

The 1950s were a period of intense political, social, and cultural changes and transformations in Turkey. The outbreak of World War II, the negative effects of the war, the intensification of relations with the West, and the fluctuations in the economic situation of the country are among the factors that trigger this change. Relations with the West have opened the door to movements such as modernism and existentialism, which have accelerated modernization-westernization efforts. The existential crises that were tried to be overcome by the effect of the existentialism movement, the problems brought about by the increasing individualization and urbanization with modernism, and the political conflicts in the country affected the members of the society, art, and literature. This effect created a melancholic atmosphere in the works of the writers of the 1950 period and turned melancholy into a general discourse language of the period and opened a different page in the history of Turkish literature with the description of "1950 Generation, Depression Literature". A new form of discourse unique to the generation, an understanding of art that develops differently from the tradition, and the works they create in parallel with the changing conditions have emerged. In addition, these intense changes have caused issues and themes such as nothingness, meaninglessness, distress, alienated individual, people who are overwhelmed in the city, etc. to come to the fore in the artists of the period. In the background of these issues and themes, the impact of his life, which also shaped the sociopolitical and cultural environment of the period, is of undeniable importance. Each author was more or less affected by the crises of his period; he reflected melancholy in his work in different ways in terms of subject, theme, and structure. For example, while some writers from the 50th Generation reflected social issues, changes, and crises in their works in a melancholic language, some writers reflected their existence and alienation as a crisis by staying away from social and political issues. Nezihe Meriç and Tezer Özlü, who are the storytellers of the 50th Generation, are two different symbols of this difference. Nezihe Meriç was significantly affected by social issues and conveyed them with a melancholic discourse in her stories. This situation also shaped the structure of the narrative; the author conveyed social issues with classical narrative techniques such as plot and dialogue. Tezer Özlü, on the other hand, took social melancholy as a secondary focus and reflected on the crises he experienced in himself in his work. In doing so, he used narrative techniques in which there is no plot, mental delirium, and internal speech. Although the melancholic individuals in Nezihe Meriç's stories are affected by the social crises, political conflicts, and livelihoods and enter into a negative mood, they are intertwined with life and in dialogue with the environment and are active in life, they can turn to the act of dreaming. In some stories, even imagination-hope becomes the panacea of melancholy, making it even stronger. Even if these individuals are passive in solving their problems, they have taken an active role in interfering with life; they have not isolated themselves from the outside world. The melancholy of Tezer Özlü is not active in the outside world or their own lives, they cannot even realize the act of dreaming, for them melancholy has become a way of life and a way of life. Özlü's melancholic characters are people who are looking at their own life and environment like a stranger. When these people, who have no dreams or objects, fall into depression, all they can do is commit suicide. We see that these characters, who are alienated even from their own lives, are not intertwined with life like the melancholy ones of Nezihe Meriç. They are not in dialogue with anyone, they are people who try to realize their existence on their own, and when they cannot do so, they get depressed. The melancholy of Tezer Özlü cannot take an active role in their own lives as they are passive towards the environment. This situation manifests itself in stories in ways such as inactivity, drowsiness, inactivity, manic depression, and mental delirium.

In the study, the "melancholic" language, saying, and attitude in the stories of two female storytellers in different poles of the same generation were examined. The aim is to examine how the period, which was new, changing, and brought into being a common discourse language at many points in the history of literature, found a response in the Modern Turkish story and how this response manifested in the stories of two female storytellers.